

פרשת אמור: האם יש עניין בזמן הזה לטבול לפני התפילה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה שהטמא נאסר בכניסה לבית המקדש, ונחלקו הראשונים בביאור מושג הטומאה: הרמב"ן (ראה יד, ג) הבין שהטומאה היא מעין ישות רוחנית הנדבקת באדם, ואף עלולה להזיק לו. גם הספורנו (כוונות התורה) צעד בכיוון זה וכתב שהשדים ניזונים מהטומאה, וההרחקה מהמקדש בפרט והקודש בכלל בשעת טומאה, באה להרחיק משם את השדים.

הרמב"ם (מקוואות יא, יב) כתב שאי אפשר להבין את דבר הטומאה, מדובר בגזירת הכתוב, ולא שמתחדשת בגופו של הטובל מציאות חדשה. מכל מקום הוסיף הרמב"ם טעם לטבילה זו וכתב, שכשם שהטובל טהור למרות שלא התחדש בגופו דבר, כך החוזר בו מהעצות והמחשבות הרעות (שהן עיקר הבעיה לשיטת הרמב"ם כפי שראינו בעבר) - נטהר. ובלשונו:

"דבר ברור שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואין מדברים שדעתו של אדם מכרעתו. ועל אף פי כן רמז יש בדבר, כשם שהמכוון לבו לטהר כיוון שטבל טהור ואף על פי שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוון לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בליבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור¹."

בעקבות התורה העוסקת בדיני טומאה וטהרה נעסוק השבוע בתקנת עזרא, הקובעת שעל בעל קרי לטבול לפני שהוא לומד תורה ומתפלל. נראה את מחלוקת התנאים בהיקף התקנה, ואת מחלוקת הראשונים והאחרונים האם התקנה נהגת גם בזמן הזה. כפי שנראה, מחלוקת זו משפיעה על השאלה האם יש לטבול לפני התפילה.

טבילת עזרא

האם יש עניין לטבול בזמן הזה לפני התפילה? כפי שציין **במשנה הלכות** (יב, שיח) על אף שמובא במדרש תנא דבי אליהו שבני ישראל טבלו לקריין עוד לפני מתן תורה, וכן פירש רש"י (ברכות יח ע"ב) את הסיבה שבניהו בן יהוידע טבל בשלג, מדובר במדרשים, ובפשוט מדין תורה אין חובה לטבול לפני התפילה, אלא רק לפני הכניסה למקדש ואכילת קודשים.

כפי שמספרת הגמרא במסכת בבא קמא (פב ע"ב), על דין התורה הוסיף עזרא תקנה נוספת, לטבול לפני לימוד תורה ותפילה במקרה של ראיית קרי. מדוע תיקן תקנה זו? נאמרו במפרשים מספר אפשרויות. מהבבלי (ברכות כב ע"א) עולה שהסיבה לכך היא שיש לומר דברי תורה רק באימה ורטט וכפי שהיה במעמד הר סיני, ולא כאשר האדם טמא בטומאת קרי.

בירושלמי (ברכות ג, ד) מובאים שני טעמים אחרים לתקנה זו. רבי יעקב בר בון סובר שהטעם לכך הוא מוסרי, שלא ירבו בני ישראל בתשמיש יותר מדי, וכן הביאו **הרמב"ם** (תפילה ד, ה) ו**השולחן ערוך** (פח, א). רבי חייא חלק וסבר שהטעם הוא משום ביטול תורה, אם ידעו הבעלים שלאחר שישימשו את מיטתם יהיו אסורים בלימוד תורה, יקדימו את הלימוד.

מה אסר עזרא

אם כן כאמור, עזרא תיקן שאין ללמוד תורה ולהתפלל כאשר נמצאים במצב של טומאת קרי, ונחלקו התנאים איזה לימוד אסר עזרא. רבי עקיבא בדעה המחמירה ביותר סבר, שעזרא אסר כל לימוד תורה. רבי נתן בן אבישלום בדעה המקילה ביותר סבר, שרק אמירת שמות ה' נאסרו. רבי יוסי ורבי מאיר בדעת ביניים סברו, שמותר ללמוד משניות, אך לא טעמיהן, דהיינו בלי הגמרות, דעה חריגה בתנאים, מופיעה בדברי רבי יהודה בן בתירה. בניגוד לשאר התנאים שאסרו לימוד תורה במידה מועטת או מרובה, הוא סבר שמכיוון שהתורה נמשלה לאש, כשם שאש אינה מקבלת טומאה כך דברי תורה, ומותר לטמאים גם ללמוד. כיצד חלק על תקנת עזרא? **התוספות** (בבא קמא שם ד"ה אתא) העלו מספר אפשרויות:

ראשית כתבו, שייתכן שרבי יהודה בן בתירא סובר שלא עזרא תיקן תקנה זו, ומשום כך אין בעיה לבטלה. **שנית** הוסיפו, שייתכן שסבר שאמנם עזרא תיקן תקנה זו, אך גם כלל בתוך חוקי התקנה שהרצוה לבטלה מסיבות מוצדקות יוכל לעשות כך. **שלישית** הציעו כי ייתכן שסבר שעזרא תיקן תקנה זו, אך מחמת הקושי שבה היא לא התפשטה בכל ישראל, ולכן מותר לבטלה.

מחלוקת הראשונים

אין מחלוקת בין הראשונים שנפסק להלכה כרבי יהודה בן בתירא, ושמותר ללמוד תורה גם כאשר טמאים בטומאת קרי, מכיוון שהגמרא (שם) מעידה שנהג העולם כרבי יהודה בן בתירא. וכן כי כך סובר גם זעירי, שהוא מאחרוני התנאים (ויש לפסוק כמותו על פי הכלל 'הלכה כבתרא'). אלא שנחלקו הראשונים, האם התקנה של עזרא לטבול לפני התפילה גם בטלה:

א. **התוספות רי"ד** (שם), **התוספות** (ד"ה ולית) ו**הראב"ה** (שם, no) הבינו, שכשם שבטלה הטבילה לפני לימוד תורה, כך בטלה הטבילה לפני התפילה, ובטעם הדבר הביאו שני נימוקים. ראשית, לימוד תורה הוא החשוב ביותר, ואם בטלה הטבילה לפניו קל וחומר שלפני תפילה. שנית, הגמרא אומרת שביטלו את הטבילה, משמע שאת כולה ולא רק עניין מסויים. ובלשון התוספות רי"ד:

"כתב רבינו יצחק זצ"ל דהאי דאמר זעירי בטלוה לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפילה, דפשט הלכה מוכיח דדברי תורה חמורין מכולהו, אם כן, כי שרי (= התייר) רבי יהודה בן בתירה דברי תורה, כל שכן תפילה וברכות. ותו (= ועוד), מדקאמרינן בטלוה לטבילותא כרבי יהודה בן בתירה, שמע מינה דבכולהו שרי (= התייר) רבי יהודה בן בתירה."

ב. **רבינו תם** (יחידושים שצא) ו**הרוקח** (ברכות ס"י שכא) חלקו וסברו, שדברי רבי יהודה בן בתירא שביטלו את הטבילה נאמרו רק לעניין לימוד תורה, עליו אומר הפסוק שדברי תורה כאש ומשום כך אינם מקבלים טומאה, אבל תפילה אינה כך ויש לטבול לפניה במקום שנטמא מקרי. עוד הוסיף רבינו תם, שהמנהג באפריקה ובארץ ישראל לטבול (ועיין בשואל ומשיב תליתאה א, קכג).

¹ מחלוקת על בסיס עיקרון דומה בין הרמב"ם לרמב"ן יש, בפירוש המושג שטן ויצר הרע. לדעת הרמב"ן (הקדמה לספר איוב), כפי שהטומאה הינה ישות רוחנית, כך השטן הבא להכשיל את איוב הינה דמות רוחנית המנסה להסיט את האדם. לדעת הרמב"ם (מורה נבוכים ג, לב) לעומת זאת, יצר הרע הם הכוחות הטבעיים שבאדם המושכים אותו אל התאוות, ולא כוח רוחני הבא מלמעלה.

ג. **רב האי גאון** (מובא ברבינו יונה יג ע"ב ד"ה כי) **ורבינו חננאל** (מובא באור זרוע א, קיז) נקטו באפשרות ביניים, שאכן ביטלו את הטבילה לקראת התפילה וכפי שסברו התוספות לעיל והוכיחו מלשון הגמרא, אך מכל מקום במקום טומאת קרי יש להתקלח בט' קבין מים (12.5 ליטר), וכפי שמציע רבא בגמרא שאפשר להיטהר באופנים מסויימים (ועיין הערה²).

דעת האחרונים

בפסק ההלכה נחלקו האחרונים:

א. **השולחן ערוך** (פח, א) פסק כדעת רוב הראשונים, שאין חובה לטבול בזמן הזה כלל לאחר טומאת קרי, בין לפני התפילה ובין לפני לימוד תורה. גם **המשנה ברורה** (שם, ב), על אף שנקט בעקבות הפרי מגדים שיש מעלה לטבול גם בזמן הזה בגלל הראשונים הסוברים שיש בכך חובה, מכל מקום אין לבטל לשם כך תפילה במניין או זמן קריאת שמע, ובלשון השולחן ערוך:

"כל הטמאים קורין בתורה וקורין קריאת שמע ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו עד שיטבול. ואחר כך בטלו אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפילה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהג."

ב. **המנחת יצחק** (ד, סא) חלק על המשנה ברורה וכתב, שיש עניין גדול לטבול במקווה בגלל הראשונים הרבים שסוברים שיש לטבול. משום כך סבר, שיש להפסיד תפילה במניין בשביל לטבול. גם **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה ב, ז) נקט, שמכיוון שמדובר בטבילה שראוי להיזהר בה, במקרה בו בונים מקווה לגברים בעיר גם מי שאינו טובל צריך להשתתף בעליות הבנייה. ובלשונו:

"ופשוט לעניות דעתי, שאף אלו שאין נזהרין בטבילת תקנת עזרא מחוייבין לעזור לבנין מקווה עבור טבילת האנשים, משום דודאי יש להחשיב גם מקווה דאנשים מצרכי העיר, מאחר שהוא דבר הראוי ליזהר בזה אף שאינו חובה, שאין לך צורך גדול מזה שכל מי שירצה לקיים כל מילי מעלייתא ומילי דחסידותא שיוכל לקיים."

ג. **הדברי יציב** (א, נה) ו**הרב וואזנר** (שבט הלוי ה, טו) בגישה שלישית והמרחיבה ביותר סברו, שייתכן שבזמן הזה טבילה לקרי היא חיוב גמור. בטעם הדבר נימקו, שבנוסף לכך שהרבה ראשונים כתבו שחובה גמורה לטבול, הרי שאחת הסיבות שביטלו את טבילת עזרא היא שלא היו מצויים מקוואות, או בגלל הקור שהיה בטבילה, ואילו בזמן הזה ישנם מקוואות רבים ונוחים.

ט' קבין במקלחת

כאמור לעיל, לדעת רב האי גאון, בשביל להיטהר מקרי די שהאדם ייתן על עצמו ט' קבין, ואין צורך בטבילה בארבעים סאה ממש, וכן נקט **הרמ"א** (תרו, ד) כאשר דן במנהג הטבילה קודם יום כיפור. בעבר לא היו מקלחות, והדרך לשפיכת ט' קבין הייתה באמצעות כלים מלאים מים. דנו האחרונים בשאלה, האם בזמן הזה אפשר לצאת ידי חובה נתינה זו במקלחת:

א. **המשנה הלכות** (אורח חיים ג, א) סבר, ששטיפה במקלחת לא מועילה לכך. ראייה לדבריו הביא מדברי רבינו יונה הכותב, שיש להטיל את המים, משמע שבמקלחת בהם רק מסירים את השסתום המונע וממילא נשפכים המים, לא יוצאים ידי חובה. עוד ראייה הביא מדברי הראב"ד הכותב שנטילה נחשבת נטילה, רק כאשר מגביהים את הידיים ושופכים עליהם מים. ובלשונו:

"והרי לן להדיא דעת הראב"ד ז"ל, דבעל קרי נמי בעי כח אדם דווקא כנטילת ידיים... ומעשה רב גם מלשון הרמב"ם בפירוש המשנה למקואות ג, ד שכתב הנה יספיק לו הטהרה וכו' שישפוך על עצמו ט' קבין, ומשמע דבעי שישפוך דאם לא כן היה לו לומר שיפלו עליו ט' קבין, גם בגמרא בכל המקומות אמרו בלשון נתנו עליו."

ב. **הרב וואזנר** (שבט הלוי א, כד) חלק על המשנה הלכות וכתב, שיוצאים ידי חובה גם במי מקלחת. ראייה לדבריו הביא מדברי האשכול הכותב, שמכיוון שטומאת קרי נחשבת טומאה קלה (שלא כטומאת נידה) הקלו בה מספר הקלות. המים יכולים להיות מי ברז שאובים ולא מי גשמים כפי שצריך להיות במקווה רגיל, וכן אין צורך שהאדם ישפוך על עצמו בכלי, ודי שישפכו עליו.

גם **המנחת יצחק** (ד, כא) ו**הילקוט יוסף** (פח, א) צעד בדרך זו וכתבו, שטבילה במקלחת מועילה. ראשית, כי מדברי **ספר חסידים** (תתכח) משמע שאין צורך בנתינת אדם (ועל אף שלא מדובר בספר הלכות, סומכים עליו לעיתים). שנית, כל טבילה זו אינה מעיקר הדין, אלא משום מידת חסידות, לחשוש לסוברים שיש בכך צורך גם בזמן הזה ובגלל הטהרה שבכך, ולכן אין להחמיר בכך.

על כל הגוף

שאלה נוספת שנחלקו בה האחרונים היא, האם כאשר מטילים את הט' קבין צריך שיפלו על כל הגוף, או שדי בחלק ממנו:

א. **הפרי מגדים** (משבצות זהב פח, א) דייק מדברי הרמב"ם הכותב בהלכות תפילה שנוהגים בספרד לרחוץ את 'כל הגוף' לתפילה משום היכון, שחובה שהמים יגיעו לכל מקום בגוף. גם **כף החיים** (שם, ר) צעד בשיטה זו, ומשום כך פירט באריכות כיצד צריך להיות סדר השטיפה, כאשר השלב הראשון הוא שפיכת מים על הרצפה, כדי שגם כף הרגל תיגע במים.

ב. **באלף למטה** (תרו, ג) חלק על דברי הפרי מגדים, וכתב שיש לשפוך את המים על הגוף, אך אין חובה שיגיעו בכל הגוף ממש. את דיוקו מדברי הרמב"ם דחה, שכאשר שופכים מים על הגוף והם זורמים עליו, נחשב הדבר ככל גופו גם אם לא הגיעו בפועל ממש (עם זאת ייתכן, שבזמן הזה שהנתינה מתבצעת במקלחת, יודה שראוי לחוש לדעת הפרי מגדים וכף החיים).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² **הרמב"ם** (תפילה ד, ה - ו) גם כתב שיש לשטוף את הגוף בט' קבין במקרה בו אדם ראה קרי, אך כפי שעולה מדבריו לא מדובר בחובה גמורה, אלא במנהג טוב, או ברצון לחשוש מעט לדעת רב האי גאון שמצריך טבילה בט' קבין. משום כך באגרת ששלח לרבי פנחס הדיין (מהודרת הרב שילת עמ' תלז) כתב, שעל אף שבכל ערי רומי וצרפת לא נוהגים לטבול, מכל מקום באזור שנוהגים לטבול - אין לשנות מהמנהג.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com